

O PRAVILĂ SOMPTUARIE ÎN IAȘII SECOLULUI XVIII

Silvia CIUBOTARU*

*În memoria eminentului
istoric IOAN CAPROȘU***Abstract**

Having as focal point the law given by Gavril Callimachi, Metropolitan of Moldavia and Suceava, in 1777 against the excessive expenditures on clothing, the study re-enacts the atmosphere of a century of opulence in boyar and princely wardrobes. The largest amount of information was provided by two monumental collections of internal documents of that time, accurately edited by the late historian Ioan Caproșu: *Documente privitoare la istoria orașului Iași (I-X)* and *Sămile Visteriei Țării Moldovei (I-II)*. An entire system of handicrafts, trades and customs supported the clothing luxury frame in the capital of Moldavia. Clothing, a symbol of social ladder climbing and of cultural refinement, renews itself in time. At the end of the 18th century, folk ballads, carols, *orașii* and songs perpetuate the memory of these amazing articles of clothing.

Keywords: sumptuary law, damask, *baibarace*, *belacoasă*, *bogasie*, *cabaniță*, *cumașuri*, *cutnie*, *ghermesut*, ermine, *malotea*, sable.

Cuvinte-cheie: lege somptuarie, adamașcă, *baibarace*, *belacoasă*, *bogasie*, *cabaniță*, *cumașuri*, *cutnie*, *ghermesut*, hermină, *malotea*, samur.

Epoca fanariotă a fost una dintre cele mai zbuciumate perioade din istoria Moldovei. Sub Mihai Racoviță s-a pierdut cetatea și raiaua Hotinului, iar sub nefericitul Grigore Al. Ghica, decapitat în 1777, este răpită Bucovina. Domnii se schimbau foarte des, plătind un *mucarer* mare la Poartă pentru a urca pe tron și un *mucarer* mic în fiecare an. În decurs de un secol, în Moldova se perindă 36 de voievozi. Mulți dintre ei alternează la conducerea celor două principate dunărene. Constantin Mavrocordat, de pildă, domnește de șase ori în Muntenia și de patru ori în Moldova. Greci, grecizați, mai rar de origine română (vezi Racoviță), domnii fanarioți aduc o parte din valorile culturale ale Țarigradului și Trapezuntului cu ei. Efectele

* Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași – România.

pozitive ale domniilor alternative sunt indirecte. „Aceste schimbări ușurau apropierea dintre cele două țări, pregăteau unirea lor – se vedea din ce în ce mai limpede că e același popor, aceeași limbă, aceeași organizare, aceleași moravuri”¹.

Fanarioții se dovedesc adesea mai buni administratori decât predecesorii lor. În timpul acestora se produce o învioreare a meșteșugurilor sătești. Din acel timp datează denumirile unor localități rurale, cum ar fi Cojocari – Vaslui, Tăbăcari – Tutova ori Torcători – Putna. Breslele sunt mai bine organizate prin hrisoave domnești. Unele conflicte existente anterior duc la delimitarea precisă a sferei de activitate (de exemplu, între ciubotari, cizmari și talpalari). Așezământul lui Grigore Ghica, dat la 1766, introduce în Moldova *nartul*² și sporește numărul zilelor de clacă.

Odată cu acești domni, moda constantinopolitană se impune în îmbrăcăminte. Costumul voievodului și al boierilor săi imită pe cele turcești. Jean Etienne Liotard, pictorul elvețian care a trecut prin Iași între 1742-1743, îl prezintă pe Alexandru Mavrocordat Deli-bei în lunga și eleganta sa *feregea*³, blănită cu *limi*⁴. Stăruia încă și vechea haină de ceremonie, „*caftanul* somptuos cu ceaprazuri late de aur, îmblănit cu hermină și agrafat la gât [...], în care ne apare acum Nicolae voievod la Sf. Spiridon din Iași în stampa anonimă grecească”⁵. Ceremonialul de curte despre care aflăm în cartea lui Gheorgachi, al doilea logofăt, *Condică ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prea înălțaților domni*, impunea oferirea de *caftane*, *capoturi* și *binișuri* în funcție de ranguri. Cu ele se înveșmântau înaltele fețe ale Moldovei, cu ele erau dăruiți demnitarii imperiali. La 1707, beizadeaua Dimitrie Cantemir era chemată la sultan. „Și îndată l-au îmbrăcat cu cabaniță⁶, cu spinare de soboli, în loc de caftan, și l-au pus domnu în Țara Moldovei⁷. Un pașă îi

¹ Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, București, Editura Albatros, 1971, p. 466.

² Aici, normă de muncă pe care țăranii erau obligați să o realizeze într-o zi.

³ Haină lungă orientală, largă, purtată pe deasupra.

⁴ Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*. Cinci secole de istorie costumară românească, vol. II, București, Editura Meridiane, 1987, p. 63.

⁵ *Ibidem*, p. 61.

⁶ Manta împărătească de ceremonie.

⁷ Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*. Cronici. Îngrijirea textelor, glosar și indici de Tatiana Celac, Chișinău, Editura Hyperion, 1990, p. 372.

dă domnitorului moldovean, aflat la Mănăstirea Frumoasa, o blană de samur, fratelui acestuia un *cherache*⁸, iar slujitorilor *coburi* de *sângeap*⁹ sau de *cacom*¹⁰.

La fel de prețuite erau și cupoanele de diferite țesături scumpe: „le da câte un postav și unora câți un *aclaz*”¹¹. Șeremetev, feldmareșalul rus, oferă lui Dimitrie Cantemir, după obiceiul pământului, „2 părechi de soboli și boierilor câte o bucată de *ladan*¹² de cele bune, câte doao haine”¹³. Când a venit în vizită la Duca vodă cel bătrân vizirul Chiopăraliolu „s-au tinsu câteva bucăți de *atlazuri* și *tăfți* pre îmbe părțile de uliță, pe unde merge împărăția”¹⁴. Turcii erau mituiți nu numai cu bani, cu ceasuri de aur, ci și cu *belacoasă*¹⁵. La curtea domnească apare *ciohodarul*, dregător peste încălțăminte și îmbrăcăminte mării sale. Jupânesele încep a se purta cu haine de *șahmarand*¹⁶, cu *șlice*¹⁷ de sobol și cu rochii de *canavață*, materie de preț, cu mătase și flori de fir în țesătură. Cel mai elegant material era însă *serasârul*, un postav alb cu țesătură de aur. Culorile diverse ale țesăturilor primeau denumiri turcești. Straietele „puteau fi *ghiurghiulii*, adică de culoare roz sau *turungii* (orange) sau *alage* (verzi)”¹⁸.

Se aduceau mărfuri alese din toate colțurile lumii. Postavurile toptangiilor lipscani se luau la întrecere cu *cumașurile*¹⁹ răsăritene. Se adunau în dughene postavuri englezești, satin de Lyon, blănuri siberiene, piei de Crimeea și Azov, *alagea*²⁰ și arnici roșu sau vânat de Alep, pânzeturi de Trapezunt, abale și *ghermesuturi*²¹ turcești, piei de capră de Angora, satin de Chios, șaluri de Cairo, borangic de Smirna ș.a. Scumpetea veșmintelor și patima luxului domneau în Principate, căpătând proporții îngrijorătoare, în ciuda legilor de

⁸ Veșmânt oriental de postav.

⁹ Blană de jder sau de veveriță.

¹⁰ Hermină, animal cu blană albă și vârful cozii negru.

¹¹ Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, *op. cit.*, p. 438.

¹² Sau *lardan* = stofă scumpă țarigrădeană.

¹³ Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, *op. cit.*, p. 382.

¹⁴ *Ibidem*, p. 286.

¹⁵ Stofă prețioasă italienească din fire de mătase și aur.

¹⁶ Zisă și *șahmara*, stofă țarigrădeană țesută cu fir de aur și argint, ca brocartul.

¹⁷ Sau *ișlice*, căciulă orientală din *hârșie* de miel, din catifea sau blană de samur.

¹⁸ Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 40.

¹⁹ Stofe scumpe țarigrădene, cu țesătura de mătase și fir.

²⁰ Stofă orientală țesută în vergi, din fire de mătase, argint și in.

²¹ Postavuri scumpe orientale de atlas înflorit sau fără flori.

austeritate din raialele Imperiului Otoman. Este o epocă de nesăbuită risipă. Sultan-mezatul și prăvăliile autohtone înghițeau sume consistente de bani de pe urma eleganților boieri ai vremii. Economul logofăt Costache Conachi scria: „Au rămas țara lipsită/ De bani, de negustorie, dar de mode împodobită”²².

Edificatoare pentru această atmosferă a veacului fanariot sunt *Documentele privitoare la istoria orașului Iași. Acte interne*, volumele III-X, editate de profesorul Ioan Caproșu. Întreprinderea așteptată și dorită de mult timp de specialiști a învins până la urmă toate obstacolele și în primul rând pe cel datorat precarității instrumentarului arhivistic adecvat. Autorul a întreprins o cercetare sistematică și completă asupra izvoarelor diplomatice românești înstrăinate, mai ales a acelor din spațiul grecesc și din Orientul Apropiat, dat fiind că majoritatea mănăstirilor ieșene erau închinată pe atunci așezămintelor religioase de la Muntele Athos și de la Ierusalim (Sfântul Mormânt). La fel de necesare pentru creionarea tabloului secolului al XVIII-lea moldav sunt primele două volume din *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, îngrijite cu acribie de același specialist. Ioan Caproșu îndeplinea, prin această publicare, un alt vis nutrit de istoricii Gh. Ghibănescu și M. Costăchescu.

Încă de la sfârșitul veacului al XVII-lea, în Iași apar croitori de abale, băibărăcari, blănari și cojocari organizați în bresle. La 1671, Mitropolitul Ghedeon făcea o danie către biserica din Ierusalim, care cuprindea printre altele faloane de *urșinic* (catifea lucioasă) și de *zeridavă* (blană turcească), patrahire de *adamască* și de atlas²³. Odată cu trecerea în secolul următor, se înmulțesc magazinele cu postavuri și blănuri pe Podul Hagioaiei, lângă Cetățuia sau lângă Târgul Fânului, unde vin *cupeși* din toate părțile. Apar mahalalele numite după meșteșugari: Cizmărie, Curelari, Talpalari. La 1720, Mihai Racoviță Voievod, restituindu-i lui Ion Neculce, fost hatman, o seamă de sate, îi vorbea și de *haine de cînste*²⁴.

În 1730, un izvod de veșminte și cărți dăruite de ctitori Mănăstirii Sfinții Arhangheli din Frumoasa vădește îmbogățirea listei de țesături scumpe. „Faloanele sunt de *adamască* roșie cu flori de fir, de *bogasău*”²⁵, dverele sunt de atlas verde, un stihar este de

²² Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 145.

²³ *Documente privitoare la istoria orașului Iași. Volumul II. Acte interne (1661-1690)*, editate de Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2000, doc. 340, p. 311-312.

²⁴ *Ibidem*. Volumul III. *Acte interne (1691-1725)*, 2000, doc. 585, p. 511.

²⁵ Sau *bogasie*, material adus din Țarigrad sau Rumelia, cu fața lucioasă.

*hataia*²⁶, o pereche de naraclițe sunt din *diba*²⁷ ghiurghiulie, iar un pocroveț este de *lastră*²⁸ albă²⁹. Mai puțin costisitoare, diata lui Cârste³⁰, fost mare pitar din 1738, cuprinde haine pentru biserica din Horodiște, *contese* de aclaz și *dulame* din postav bun. Reprezentativ pentru gusturile ieșenilor acelor vremi este izvodul de lucruri din dugheana lui Misăilă, neguțitorul de la Sveti Sava, alcătuit în anul 1740. Pe lângă 9 coți *astar* (pânză de căptușit haine), 2 coți de *cit* (material oriental de bumbac în vergi, cu flori în țesătură) și 10 coți pânză de țară, puteai cumpăra „*contăș* de postav vânat cu spinare de vulpe de țară”, „*băibărac târciniu*” (roșietic), *binișe* de „postav vânat cu dihor” sau „un *bogasiu* singipiu cu *sângiap*”, *ghiordie* (haină scurtă femeiască) de „*bogasiu* sandraci *sângiap*”³¹.

La 1741, izvodul de veșminte și odoare ale Bisericii domnești de pe Poartă indică prezența unor țesături scumpe. Faloanele sunt de *atlas*, de *canavăț* ori de *belacoasă*. Deosebit de luxos este un falon de *hataia*, turungiu, „cu flori de tot felu”³². Dintre meșteșugarii locali se disting *abăgerii*, precum Andrei, Bejan, Chirilă, Dragul, Ianachi, Manea ș.a. Activează în Iași numeroși *blănari* (Antioh, Avram, Enachi Borș, Ion Ciubăr, Ion din Târgul de Sus, Nicolae din Botoșani ș.a.), *băibăracari* (Ioniță, Corbul, Parfene, Tănasă ș.a.) și *croitori* (Andronachi, Gavril Buchilă, Gavril Covrig, Toader Negrul, Zaharia din Botoșani ș.a.). În izvodul negustorilor străini apar *bogasieri* ca „Vali sin Dumitru ot Ianina”, „Adam sin Căprian de la Trapezon” și Panaiti să sâ ego Manoli sâ lu lâne ot Niohori”, *mătăsari* ca „Panaiti să brat ego Gheorghii sâ lu Paraschiv ot Trapezon”³³.

În deceniile următoare, piețele Iașilor sunt inundate de cele mai diferite mărfuri lipscănești, rusești și turcești. Catastiful pe anii 1761-1764 al vămii mari³⁴ din capitala Moldovei cuprinde bogate materiale pentru vestimentație: valuri de *aba*, in de Brașov, rusc, lipovenesc, de Misir, alb

²⁶ Stofă scumpă de mătase presărată cu flori de fir, chinezească la origine.

²⁷ Stofă scumpă fabricată în Agem (Persia), cu țesătura de mătase brodată cu aur și argint (brocart).

²⁸ Stofă scumpă orientală de mătase și lână.

²⁹ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Volumul IV. *Acte interne (1726-1740)*, 2001, doc. 95, p. 73.

³⁰ *Ibidem*, p. 249.

³¹ *Ibidem*, p. 306.

³² *Ibidem*. Volumul V. *Acte interne (1741-1755)*, 2001, doc. 125, p. 69-70.

³³ *Ibidem*, doc. 111 pe anul 1741, p. 61.

³⁴ *Ibidem*. Volumul VI. *Acte interne (1756-1770)*, 2004, doc. 377, p. 335-349.

sau vânăt, *cutnie*, *alăgé* de Halep, de Misir, *alăge șam* (adămască), atlas, catifele, mătăsuri, pânză „leșască, moschicească, trapezănească”, postav subțire, *tuzunuc*, *navigaton*, *șiflu*, *ecstră*, *bogasie* de Ialbicir, coți de *hataia*, horbote de *tiriplic*, *cit*, *sandalis ghirai* (un fel de tafta indiană). Se vând pielecele negre de țară, piei de Azac, de Mosc sau de Rumelia, de răs, de sobol, de hermină, de jder, de vulpe, de samur, de helge, *hârșie* și *saftian* (marochin). Mai puteai găsi *găitan* sau *ibrișin*, brâie mari de Bagdat, brâie de dimie, brâie de bumbac de Rumelia, brâie de mătase de Adalia sau de Mucadir, fote zărgele cu margine roșie, arnici roșu sau vânăt de Halep, *tulpan* (muselină) pentru rochii.

Straietele bisericești sunt din ce în ce mai somptuoase, așa cum ne demonstrează inventarul din 1761 al averii Mănăstirii Sfântul Spiridon, alcătuit de egumenul Sofronie³⁵. Faloanele sunt de *atlas* bun, roșu, cusut cu sârmă, de *canavață* cu flori, de *droghetă* cu flori de mătase, de belacoasă roșie cu flori. Stiharele sunt de „cutnie bună cu floricele”, de *canavață* verde înflorată, patrahirele sunt de *hataia* „tot fir” sau de *atlas turungiu*. Foile de zestre cuprind din ce în ce mai multe haine elegante și strălucitoare. Astfel Catrina, fiica lui Pascal, măritată cu Ion Catargiul, stolnic, primea de la părinții săi, pe lângă 12 șiruri de mărgăritare, salbă de 40 galbeni, cercei cu diamanturi, cu rubine, cu zmăranduri și rochie de *bilacoas* cu *șarance*, biniș de *lacoa grecu* cu flori de fir și giubea de hermină³⁶.

Breslele își delimitează atribuțiile. În timpul lui Grigorie Alexandru Ghica, *ciubotarii* din orașul Iași se despart de *tălpălari*. În statutul breslei ciubotarilor, alcătuit la 1766, se spunea la punctul 16: „Cizmarii să-și păziască cizmăria, cum și ciubotarii cibotăria, să nu aibă voe a lucra *tiletin* sau *iminii* sau opinci”³⁷. Se înăspresc pedepsele pentru neplata de către negustori a *vamelor* și *mortasipiei* (taxă domnească). Într-un document de atunci se menționează: „Negustorii ce sînt obicinuiți de fac meșteșug, ascunzându-și marfa lor și o vând pe ascuns altora nevămuită, pe unii ca acie aflându-i vameșii să aibă a le lua vamă îndoită pe toată marfa lor și arătându-i la domnie atâta pe cei ce vor mistui marfa de vamă, cum și pe cei ce vor cumpăra de la dâșii pe ascuns, să să pedepsască pentru paguba ce pricinuiesc vămii gospod cu vicleșugurile lor”³⁸.

³⁵ *Ibidem*, doc. 370, p. 322-323.

³⁶ *Ibidem*, doc. 326 pe anul 1760, p. 281.

³⁷ *Ibidem*, doc. 746, p. 649.

³⁸ *Ibidem*, doc. 377, p. 348.

Eleganța costumară duce la ruinarea multor familii boierești și la subminarea producției locale de țesături și confecții. La 1766, Grigore Alexandru Ghica văzând „aice în Iași o mândrie la pământeni purtând fiștecare cumășuri scumpe și blane, care nu era fiștecare harnic de agonisire [...] au pus domnul de au cumpărat acele mori de la Chipărești, și au orânduit boieri credincioși a măriei sale, dându-le și câți bani le-a trebuit să cheltuiască, dimpreună cu meșteri [...]. Și isprăvindu-le aceste toate și strângând și lâna s-au apucat de lucrul postavului”³⁹. Mai mult, domnitorul fanariot a impus moda *libadelelor* (anterie) și a giubelelor de postav. Totuși, un portret de-al chivernisitului domn ni-l prezintă într-o luxoasă ținută oficială, cu ișlic de samur împodobit cu surguci de pietre scumpe și îmbrăcat într-un costisitor caftan nărămziu de zibelină, cu găitane și chiotori de fir, pus pe deasupra unei dulămi de catifea verde, garnisită la mâneci cu blană de hermină⁴⁰.

Viața, în general, nu era pe atunci prea scumpă. Dar veșmintele și podoabele boierești necesitau cheltuieli excesive. La 1762-1763, când galbenul de aur prețuia 380 lei, o feregea elegantă dăruită de domnitor boierilor săi costa visteria țării 65 de lei, o pereche de ciubote 2,60 lei, papuci de meși 1,90-2,90 lei⁴¹. Costisitoare era și *cabanița* tradițională din postav muiat în fir de aur alb pe care voievodul o îmbrăca la spătărie, pomenită în condica de ceremonie a lui Gheorgachi, al doilea logofăt al Moldovei⁴².

Voievodul Constantin Dimitri Moruzi a vrut să stăvilească luxul desfrânat al boierilor ieșeni, dând exemplul personal prin modestia îmbrăcăminții sale întregii curți. Chiar și la nunta domnițelor lui leapădă „toate hainele cele de mari prețuri și de prisosit în deșarte izvodituri”⁴³. La imboldul său, Gavril Callimachi, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, face publică „cea de obște hotărâre” prin care se interzicea folosirea materialelor scumpe de import pentru confecționarea hainelor. Legea somptuarie moldovenească este mult mai complexă decât cea dată de Poartă pe vremea lui Mustafa al III-lea. Documentul debutează cu câteva justificări de bun simț. Cheltuielile vestimentare au făcut ca unele familii strălucite și de bun neam să decadă, iar urmașii acestora

³⁹ Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 88-89.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 90.

⁴¹ Gh. Ghibănescu, *Sama visteriei Moldovei*, în „Arhiva”, Iași, 1895, p. 239-240.

⁴² Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 83.

⁴³ N. Iorga, *O gospodărie moldovenească*. Apud Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 101.

„au agiunsu vrednici de plâns și desăvârșit săraci”⁴⁴. Fenomenul se extinsese și la alte categorii sociale „și pe tot anul să cheltuia și să purta haine de mari sume, ceale mai multe luate pe datorie ori plătite cu bani împrumut sau din vânzarea a lucruri mișcătoare și nemișcătoare”⁴⁵. Pravila invocă și modelele legislative ale altor țări: „Pretutindenea au așezat hotară și canoane pentru haine după diosăbitele stări”⁴⁶.

La primul punct, pravila cere ca „toată *tafta* cu *fir* și cu *peteală*, ori cu *sirmă* țesută sau cusută să fie oprită în toată vremea”, în cel de al doilea se interzice ornarea straielor cu șiret, fir, pteală sau cu sarmă. Se exceptau *colanele* pentru încins, „fiind trebuitoare”. Partea a treia a legii somptuare este deosebit de edificatoare pentru copleșitoarea invazie a mărfurilor de lux în principatul moldav, dar și pentru moda vremii. Erau prohibite „tot fealiul de cumășuri de Hindiia, adecă ceale ce se numesc *șaluri chesmerii*, *ghermesuturi* cu flori și *beldarii*, ori de Hindiia, ori de Șam sau de Halep, sau de Țarigrad și de tot locul *stofă* și tot fealiul de cumasuri de Evropa, atât cu fir, petială, sirmă, cât și fără’ de acestea, ori cusute, ori țesute în flori de mătasă, osăbite de floare, adică *renghiul tăfșilor*, cum ceale cu flori *perviile*, *altăjealile* și altele asemenea”⁴⁷. În schimb, erau admise șalurile, nelipsite din costumul oriental: „*giaruri*, pentru încins și pentru cap [...], *șalurile sadea*, ce se numescu *sămled*, la *huluri* arăpești și *enghiuri șali*, și fieștecare *cumasu sadea*, cum *ghermesut* fără flori, *dima*, *cetareale*, și tot felul de *alăgeale* [...] fără de flori, cum și *tabinuri*, *hareale*, *canavațuri* [...]. Așijderea și *emenealile*, *testimelurile*”⁴⁸. La punctul următor sunt oprite ornamentările „de *șiret* sau *împletitură* sau alte *iscusituri* și scumpe *izvodituri* ori cu firu, cu sirmă, cu *tra*, și cu mătasă”⁴⁹.

Este meritoriu faptul că pravila acordă toleranță în cazul veșmintelor purtate la ceremonii familiale și oficiale: „Și ca să nu să supuie nimeni în blăstăm cu greșală, să deosăbește și *peteala*, adică *tra*, cu care la nunți, după vechiul obicei, să împodobesc miresele și ceale ce să tãmplă la nuntă să nu fie opritu; cum și caftanele domnești ce să îmbracă pe boiari, și la nunți, pe mireasă”⁵⁰.

⁴⁴ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Volumul VII. *Acte interne (1771-1780)*, 2005, doc. 317, octombrie 1777 – mai 1782, p. 411.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 412.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 411.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 415.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 416.

⁵⁰ *Ibidem* p. 415.

După tipicul documentelor importante ale vremii, pravila se încheie cu blesteme patriarhale și arhieresti. Cel ce ar fi încălcat-o era afurisit să nu vadă „procopsală” în toate zilele vieții lui, „feciorii să-i rămâie săraci și cerșetori și muierea lui văduvă”. Și mai cumplită era scoaterea infractorului din rândul bunilor creștini. „Herul, pietrile să putrezească și să se risipească, iară trupurile lor după moarte să stea întregi, nedelegate”⁵¹.

Nu știm în ce măsură această lege somptuară a avut urmări imediate. Cert este că boierimea moldoveană a reacționat cu multă nesupunere. Domnitorul reformator era ironizat în cântece batjocoritoare precum acesta, consemnat de N. Iorga: „Constantin vodă Moruz,/ Fiind om foarte ursuz,/ A poruncit cu tărie/ Ca să poarte toț(i) dimie/ Săraca giubeaua mea/ Cu *artaname* și grea/ O blănisem cu samur,/ Ca să fie de Crăciun,/ Dar acuma vai de mine/ Nu o s-o mai pui pe mine”⁵². Deși stâlcit cuvântul *artamane*, se poate deduce că este vorba despre hulitul *altânbas*⁵³, postav de aur, oriental, numit de italienii care l-au imitat *drappi d'oro*. Cum s-ar fi putut dezbăra semeții curteni de eleganța lor costumară, când la Viena veșmintele lor somptuoase stârneau admirație? Constantinopolul dădea tonul modei la Iași. Jupâneșele observate de călători străini ca De Ligne și D'Hauterive imitau sultanele, purtând stofe și mătăsuri galbene⁵⁴ și jucându-se cu mătânii din perle, mărgean, lapis-lazuli, de agate sau de lemn.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, consecințele pravilei Mitropolitului Gavril Callimachi au fost destul de puține și au avut ecou mai mult în rândul claselor de mijloc. La Iași se înmulțesc meșteșugarii din breslele legate de confecționarea hainelor. Așezământul lui Alexandru Ioan Mavrocordat din 1786 dă scutiri de taxe negustorilor băștinași, care „la slujba cotăritului vor da câte șasăzăci bani de toată dugheana după condica Visteriei și numai o dată într-un anu”⁵⁵. În aceste prăvălii se găseau: *ghermesut*, *malotele* cu blană de hermină și *conțeșuri* de postav bun ș.a. La 1795, Alexandru Ioan Calimah confirma

⁵¹ *Ibidem*, p. 416.

⁵² N. Iorga, *Notițe*, în „Revista istorică”, 1923, p. 298. Apud Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 103.

⁵³ Al. Alexianu, *op. cit.*, nota 70, p. 370.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 121.

⁵⁵ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Volumul VIII. *Acte interne (1781-1790)*, 2006, doc. 397, p. 503.

anaforaia marilor boieri prin care se hotărăște ca *băibărăcarii* și *bogasierii* să alcătuiască o singură breaslă⁵⁶. Momentul este important pentru că acești meșteșugari vând împreună haine lucrate de gata: *baibarace* și *zeboani*. Din *nartul*⁵⁷ orașului Iași, hotărât de Alexandru Constantin Moruzi, aflăm despre ciubotarii *groși* care foloseau ca materie primă *teletinul* rusesc (*iuftul*) și despre cizmarii care făceau încălțări din *săftiean* (marochin) de frunte⁵⁸.

Straiele preoțești se confecționează în continuare din materii scumpe, iar bisericile au odoare „îmbrăcate” în țesături alese. Inventarul Mănăstirii Sfântul Spiridon, alcătuit la 1789 de egumenul Gherasim și de medelnicerul Ioan Cozma, cuprinde faloane de „ștofă mare, cu hir și fără hir”, de *belacoasî* verde cu hir, de *aclaz* roșu cu flori, de *ghermesut* negru, de *șam alăgé*, veșminte arhieriești din *lastră* albă, *stofă gré* sau din *aclaz*. Stiharele sunt de *cutnie*, de *belacoasă* cu flori de *hir*, de *aclăgel* albastru, de *aclaz* singepiu, de *canavați* sau de *șamalăgel*. Patrafirele sunt din „știofă” galbenă sau ghiurghiulie, de *lastră* sângepie. Naraclițele sunt de *droghet* cu fir, de *pervie*, de *aclaz* brodat sau de *belacoasă*. Depozitul lăcașului de cult mai păstra cumășuri necroite de *belacoasă* verde, de *ghermesut* roș sade, de *tafta*, de *diba* și de *șamălăgele*⁵⁹.

Izvodul de obiecte bisericesti ale bisericii Sfinții Constantin și Elena de la 1793 semnalează prezența procovețelor din *ghermesit*, de *pirvii* roșii, de *cutnie* sau de *aclaz*, a poalelor de icoane din *cutnie* și *pirvie* și a naraclițelor din *belacoasă*⁶⁰. Izvodul de obiecte de cult al bisericii Talpalari, redactat în 1794, indică aceeași bogăție de materiale fine folosite pentru confecționarea faloanelor (*stofă* colorată, *aclas*, *belicoasî*, *cutnie* roșie cu floricele etc.) și stiharelor⁶¹.

Foile de zestre, precum cea a Zamfirei, fiica Zoitei clucereasă, cuprind, pe lângă bijuterii, cămăși de borangic, straie cu blană de samur, de hermină sau de jder⁶². În pragul anului 1800, diata lui Constantin ișlicar ne arată care erau acoperămintele de cap la modă.

⁵⁶ *Ibidem*. Volumul IX. *Acte interne (1791-1795)*, 2007, doc. 385, p. 372.

⁵⁷ Aici, preț obligatoriu fixat de autorități pentru vânzarea unor mărfuri de primă necesitate.

⁵⁸ *Documente privitoare la istoria orașului Iași*. Volumul IX, doc. 130, p. 119-120.

⁵⁹ *Ibidem*. Volumul VIII, doc. 476, p. 608-610.

⁶⁰ *Ibidem*. Volumul IX, doc. 156, p. 145-146.

⁶¹ *Ibidem*, doc. 236, p. 218-219.

⁶² *Ibidem*. Volumul VIII, doc. 148, p. 196.

Se purtau cușme leșești cu fundul de postav sau de pânză, cușme mocănești negre și ișlice din *hârșie* de miel, din catifea sau din blană de samur⁶³. Frumoasele preferau *naturale*⁶⁴ de fir, adică flori cusute cu fir de aur și mătase pe năfrâmi și chiar pe poalele rochiilor. Motivele erau populare.

O mare risipă vestimentară, de care pravila Mitropolitului Gavril Callimachi nu pomenește, o constituiau peșcheșurile date funcționarilor turci și darurile cu prilejul punerii în funcție a marilor demnitari. *Sămile Vistieriei Țării Moldovei* din această perioadă sunt deosebit de grăitoare în acest sens. La 1762 se plăteau 1025 de lei pentru o blană de samur lucrată ca în Zagara (Macedonia) dăruită pașei Mehmet⁶⁵. În același an, pașa din Bender primea 13 coți *șal iavri*, 14 coți *postav extra*, două blănuri de hermină, una de nură și vreo șase *dunlucuri*. Cu un an mai înainte, același pașă primise, printre altele, un *dunluc tabin*⁶⁶ cu fir (stofă de moar, cu fir de mătase și aur, țesută în mahalaua Tabin din Bagdad). Cadouri asemănătoare erau oferite pașei, caimacanului și cadiului din Buceag.

La botezuri și cununii se cereau, de asemenea, valuri de pânză, țesături și postavuri. Astfel, în 1764, la botezul copilului medelnicerului Gavril Cărăcaș s-au cumpărat 12 coți de pânză *trepezănească*, 80 dramuri de mătase și „un postav i o *belacoasă* cu fir”⁶⁷. Când s-a măritat fiica logofătului Bogdan, a fost nevoie de *belacoasă*, de postav *milir* și de două *tablinuri* cu fir⁶⁸.

De Crăciun și la Paști, în anul 1763, au fost înzestrați teslarii, pitarii și alți slujitori domnești cu *sucmane*, *zăbune*, *bernevici*, ciubote și cu mai mulți coți de *postav extra*⁶⁹. Sărbătorile turcești prilejuiau datul unor plocoane mai costisitoare. La *Baieramlâc*, în același an, divan efendi primea *ghermesut*, șal pentru *ceacșiri*, un *tablin* cu fir, o blană de cacom, 9 coți de postav extra; hoga efendi lua „13 coți *șali*, 2 *șami alăgele*, 30 *postaj(i) sait*”; odabașe era dăruit cu 60 coți *postav milir* iar

⁶³ *Ibidem*. Volumul X. *Acte interne (1796-1800)*, 2007, doc. 297, p. 279.

⁶⁴ Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 72.

⁶⁵ *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*. Editate de Ioan Caproșu, vol. I (1763-1784), Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, p. 176.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 177.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 253.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 254.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 249.

nălbant bașe primea un postav⁷⁰. Pe timpul lui Dimitrie Cantemir, când aveau loc circumciziile beizadelelor, principatul Moldovei trimitea sultanului, pe lângă 20.000 taleri de argint, două coroane de aur ornate cu diamante și alte lucruri, două piei de râs și 100 coți din acea materie cu aur și argint, pe care turcii o numesc *shah meran*, adică „darul regelui”⁷¹. Existau *peșchegii*, anumiți funcționari ai seraiului, însărcinați cu perceperea și cu păstrarea tributurilor și darurilor făcute sultanului.

Cu mențiunea *La obraze de cinste*, în *Sămile Vistieriei Țării Moldovei* pe 1763 sunt consemnate peșcheșurile date ceașilor și ciohodarilor saleanagii ce au adus leafa ienicerilor din Hotin: *ghermesuț* cu flori, postav *milir*⁷². Osman pașa, care adusese niște armăsari la domnie, în 1785, era dăruit cu o blană sânghiap și cu un postav de Beniș, haznatarul măriei sale, Ismail pașa, lua 55 coți *postav englezesc*, samur și șase bucăți pânză de Olanda, iar Oizu tefterdari căpăta o blană de hermină, un *gear* și un *duluc zof*⁷³.

Marile cinuri boierești erau „căftănite” la investire. În 1776 primeau caftan vel vornicul Alex. Nicolae, vistiernicul Iordache Balș, vel pitarul Neculai Balș, vel paharnicul Ilii Catargiu, vel spătarul Iordache Drăcache și vel jicnicerul Ioniță Hermezii⁷⁴. La 1795 erau „căftăniți” Constantin Donici vel stolnic, Enachi Milo vel medelnicer și Ioniță Codrenu vel șatar. Boierii mai mici, precum Apostolachi vel portar și Zaharian vel căpitan de darabani, erau înzestrați cu „blăni și *capoturi*”. La fel, boierii și zapcii ce-au venit mehmendari de Țarigrad cu măria sa Doamna⁷⁵. Din acel alai primeau blănuri de samur Ioan Canano spătar, Costachi Haret vel vornic și Neculai Balș vornic. Doctorul Fotino era dăruit cu o blană sângeap, iar Morali tufecci-bașa și Gheorghie tufecci-bașa erau îmbrăcați în *capoturi*.

Cum se poate deduce din aceste documente, hainele scumpe și materialele de lux deveniseră monedă de schimb pentru diferite înțelegeri cu funcționarii și trimișii Stambulului. De cele mai multe ori

⁷⁰ *Ibidem*, p. 188.

⁷¹ Dimitrie Cantemir, *Istoria Imperiului Otoman, creșterea și scăderea lui*, vol. II. Traducere de Dr. Iosif Hodoșiu, București, 1876-1878, nota 14. Apud Petru Caraman, *Restituiri etnologice*. Ediție îngrijită, introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 404.

⁷² *Sămile Vistieriei Țării Moldovei*, p. 190.

⁷³ *Ibidem*, vol. II (1786-1798), p. 65.

⁷⁴ *Ibidem*, vol. I, p. 537-538.

⁷⁵ *Ibidem*, vol. II, p. 369.

erau obligatorii, ca și alte peșcheșuri. Vistieria Moldovei era silită să suporte consecințele acestei stări de fapt. În condițiile secolului al XVIII-lea, veșmântul de gală își pierde din atributele sale inițiale. În vechea Biserică Ortodoxă, ca și în ordinele monastice, faptul de a te îmbrăca în straie sacerdotale constituia „un adevărat al doilea botez, al cărui efect nu era numai exterior”⁷⁶. Iar costumul oficial al domnilor, nobililor, funcționarilor publici indica anumite merite, o misiune nobilă sau destoinicie. Or, în timpul fanarioșilor, cu cât mai strălucitoare sunt veșmintele, cu atât mai lipsiți de calități sunt cei care le poartă. Dorința de a fi la modă concorda cu ambiția de a exterioriza o funcție sau un rang. Haina, simbol al ascensiunii sociale, contribuia la propriu la crearea personajului. Manechinul bogat înveșmântat sacrifica personalitatea autentică și simbolismul tradițional unei obediențe în fața mai-marilor Porții.

Care era situația portului popular în acest secol al strălucitoarelor garderobe boierești? Călătorul suedez Weismantel observă și notează straiele frumoaselor fete și femei moldovence din popor: iile lucrate în patru ițe cu mâneci brodate, lungi de câțiva coți, răsucite în jurul brațului, fotele cu dungi mari colorate sau brodate cu aur, poalele brodate de un deget lățime cu un fel de mătase, aur și argint, salbele din coral roșu sau de bani⁷⁷. Și mai mândre erau veșmintele folosite la nuntă, cumetrie, la Crăciun ori la Paști. Fără a putea egala fastul celor de la curtea domnească, țărani înstăriți s-au bucurat totuși de o seamă de articole vestimentare confecționate din postavuri și stoffe fine.

Amintirea acelor cumășuri se regăsește în unele balade, cum ar fi *Chira Chiralina*. În varianta lui Vasile Alecsandri, impresionează tabloul acostării corăbiilor negustorești la țărmul Dunării. Mărfurile orientale de lux sunt schimbate pe cereale și vin: „La Brăila-n vale/ Mai multe sandale/ Descarc *băcălii*/ Și-narc dimerlii./ Descarc *ibrișin*/ Și-narc buți cu vin,/ Și descarc *zamboale*/ Și-narc stamboale/ Tot cu grâu mărunț/ Și cu arnău”⁷⁸. După aproape un secol, o versiune a baladei din satul Reghiu – Vrancea,

⁷⁶ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere, vol. 3 (P-Z), București, Editura Artemis, 1995, p. 444.

⁷⁷ Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 56.

⁷⁸ Vasile Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, adunate și întocmite de ~. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, variante de Gheorghe Vrabie, vol. II, București, Editura pentru Literatură, 1965, p. 99-100.

culeasă de Petru Caraman, recreează imaginea portuară a convoiului de nave. De această dată vasele nu aduc, ci iau alese cumașuri: „Din vad în vadul Brăilei,/ Mai din jos de skilă,/ De-ncărcat se-ncarcă/ Două-trei sandale,/ Opt bolozane,/ Nouă galioane!/ De-ncărcat se-ncarcă/ Da ce marfă-ncarcă?/ *Hir și ibrișin*,/ *Postav de cel bun*,/ *Blană de samur*”⁷⁹. Motivul mărfurilor „femeiești” nu lipsește în nici una dintre variantele baladei despre sora hoților Brăilei, răpită de harapul buzat. Piesa notată de G. Dem. Teodorescu în anul 1885 include, în plus, secvența neguțării mărfurilor direct de pe vasul ancorat în port. Tânăra cumpărătoare are de ales dintr-o diversitate de materiale aduse din toată lumea: „Maica m-a trimes/ Din caic s-aleg/ Sculuri de mătase/ De-ale mai bănoase/ *Fir și ibrișin*/ *Postav d-ăl bun*,/ *Nafta*⁸⁰/ *Tătărească*/ *Și pânză*/ *Turcească*”⁸¹. Într-o variantă a cântecului epic din Celei – Corabia, Chira urcă pe navă ca să cumpere: „*Sculuri de mătasă*/ Să facă cămașă,/ *Fir și ibrișin*/ *Bogasân* de-l bun/ Să facă zăbun”⁸². Este cel mai bun prilej de a o fura pe frumoasa fată. Episodul este întâlnit și în unele narațiuni populare. În basmul *Ileana Cosânzana din Ostroavili mărilor*, spus de Toma Negură din satul Frumosu – Suceava, mezinul împăratului o ademenește pa Mândra mândrelor pe vaporul său încărcat cu minunății de lucruri, „da tăti fimeiești: ineli, ceasuri, haini”⁸³. În timp ce negustorul și-a arătat mărfurile din cele zece odăi, „vasu o luat-o-ncet di la mal [...]; mergé lin pi apî, n-o sâmțât”⁸⁴.

Ecoul garderobelor după moda țarigrădeană a secolului XVIII poate fi surprins și în colindele de fată mare și de tineri căsătoriți. Eroina din textele incluse de Monica Brătulescu tipului *Tocmeala zestrei* (IV, 116) este cerută în căsătorie de un înalt demnitar domnesc, care pretinde o zestre bogată, pe măsura rangului său. Părinții și frații

⁷⁹ Petru Caraman, *Literatură populară*. Antologie, introducere, note, indici și glosar de Ion H. Ciubotaru, în „Caietele Arhivei de Folclor” (CAF), III, Iași, 1982, p. 313-314.

⁸⁰ Blană subțire, de pe pânțele animalului.

⁸¹ G. Dem. Teodorescu, *Poezii populare române*. Ediție critică, note, glosar, bibliografie și indice de George Antofi. Prefață de Ovidiu Papadima, București, Editura Minerva, 1982, p. 701-702.

⁸² Ilie Mitu, Aurelian I. Popescu, Marcel Locusteanu, *Cântece bătrânești din Oltenia*, CCP Dolj, 1968, p. 76.

⁸³ Ion H. Ciubotaru, Silvia Ciubotaru, *Basme fantastice din Moldova*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2018, p. 562.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 563.

sunt îngrijorați că nu vor putea face rost de toate cele cerute de pețitor. Dar tânăra fată știe cum să-l înduplece pe viitorul soț, să mai lase din lucrurile cerute. Frumusețea ei o întrece pe cea a tuturor mândrelor prinse în horă. La ea contribuie și elegantele veșminte pe care le poartă. Într-o variantă a colindului din satul Bordeasca Veche – Vrancea, splendoarea straielor este accentuată de bogatele broderii ce le ornamează: „Ș-unde-ș, mări, că se-mbraca/ Cu cămașa nisichită./ Nisichiț cu pui mărunț/ Stau pe mână-ngrămădiț/ Parcă-s șerpi încolăciț./ Ș-unde-ș, mări, că se-mbrăcară/ Cu rochița vișinie./ Vișinie, stăcojie./ Adusă de la Cognie/ Ș-unde-ș, mări, că se-ncălțară/ Cu ciorachi de la harachi./ Cu papuci aduș de turci-u”⁸⁵. O versiune a colindei de fată mare din Țara Loviștei cuprinde și alte articole vestimentare: „Alege-oi o iie dintr-o mie/ Și-o rochie din *caftorie*⁸⁶/ Și-un brâu lat de Țarigrad./ Și cercei de nouă lei”⁸⁷.

În colindul de tipul *Elogiul căsniciei* (V, 122) ne este prezentat costumul femeiesc și bărbătesc din timpul domniilor fanariote. Într-o variantă culeasă de G. Dem. Teodorescu la 1869 de la tatăl său, soția este lăudată de partenerul ei și pentru bunul gust în alegerea vestimentației: „De doamnă frumoasă,/ Mult mi-e cuvioasă/ Și frumos se poartă:/ Ie ghiorghiolie./ Rochie de *cutnie*./ Papuci roșiori/ Pe la toc cu flori./ Mult sunt jucători”⁸⁸. La rândul ei, nevasta își prezintă „domnelul frumos” în straiile sale elegante: „Și frumos se poartă:/ Cămașă de in/ Cusută cu fir/ Și cu *bașbafir*./ Papuci verzișori/ Pe la toc cu flori/ Mult sunt jucători”⁸⁹. Colindul din zona Buzăului prezent în aceeași colecție subliniază efectul benefic al căsătoriei asupra hainelor îngrijite: „De când m-a luat,/ Bine m-a purtat;/ Tot cămăși de in/ Cu guler de fir,/ Și încă mă mai poartă/ Cu *zăbune* dalbe/ Dalbe de bumbac./ Cu nasturi curați/ Pe piept răvârșați”⁹⁰. Iar soția poartă „Rochie rășluită/ ’N spate răscroită./ La brâu cu pafale/ Cu mândre

⁸⁵ Lucia Cireș, *Colinde din Moldova*. Cercetare monografică. Cu 72 de melodii transcrise de Florin Bucescu și Viorel Bârleanu, în CAF, V, 1984, p. 126.

⁸⁶ Caftorie = stofă scumpă, satinată, din Țarigrad, pentru brăie, caftane, cingători, dulămi și zăbune.

⁸⁷ C. Mohanu, *Fântâna dorului*. Poezii populare din Țara Loviștei, București, Editura Minerva, 1975, p. 119.

⁸⁸ G. Dem. Teodorescu, *op. cit.*, p. 88.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 89.

⁹⁰ *Ibidem*.

paftale/ La brâu de argint”⁹¹. Într-un colind provenit din cartierul bucureștean Crucea de Piatră, costumul tânărului însurățel trădează tot belșugul cumașurilor secolului al XVIII-lea: „Și mă poartă bine/ Cum mi se cuvine/ Cămașă de in,/ Guler *baibafir*,/ Nasturi de argint/ Cu fir potrivit/ Și tot mă mai poartă/ Cu brâu de Tocat,/ Cot de Țarigrad/ Cinci galbeni luat”⁹². Doamna lui poartă „Je/ Nisipie,/ Rochie de *cutnie*/ Ciorapi albișori,/ Pantofi gălbiori/ Pe la toc cu flori”⁹³.

În colindele de tipul *Vămeșoica* (III, 49 A) reîntâlnim peisajul dunărean din balada *Chira Chiralina*. Iar încărcătura de preț a corăbiilor este aceeași. Negustorii oferă la vamă „– Ce vi s-ar cădea:/ *Fir și ibrișin*/ Tot *postav d-ăl bun*,/ Sculuri de *mătasă*,/ Că sunt mai bănoase/ Și mai trecăcioase”⁹⁴.

O seamă de orații nupțiale la prezentarea darurilor pentru mireasă descriu călătoria mirelui peste mări și târguirea veșmintelor scumpe prin bazele constantinopolitane: „Prin Țarigrad o îmblat/ Și straiе scumpi,/ Pi chefu dumneavoastrî,/ O cumpărat,/ Câte-on galbân cotu le-o plătit,/ Cu fața dumneavoastră/ Le-o potrivit”⁹⁵. Orația înregistrată în satul Stupca – Suceava, la sfârșitul secolului trecut, este ecoul unor texte compuse cu două sute de ani mai devreme. Într-un manuscris din secolul al XIX-lea, *Schimbul ce să zice la mireasă* pomenește despre aceeași peregrinare prin prăvăliile țarigrădene. Corăbiile mirelui „Marfa au descărcat/ *Basmale* și *tăfți* boierești,/ Lucruri scumpe împărătești”⁹⁶. Solii domnești au fost trimiși „Pre la târguri împărătești,/ Ca să cumpere on rând de straiе turcești,/ Ușoare la purtat/ Și cu preț la cumpărat”⁹⁷. Mireasa mai primește: „Tulpan mândru cu flori”, „*cerevici*, adecă papuci galbeni înalți” și „ciobote roșioare sau verzi de *adocat*”⁹⁸.

Într-o orație nupțială din culegerea lui I. G. Sbiera, tipărită la 1888, solii tânărului împărat „Cu preț bun au cumpărat,/ *Sucnă* albă și

⁹¹ *Ibidem*, p. 90.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*, p. 91.

⁹⁴ Petru Caraman, *op. cit.*, p. 8, Grădiștea – Ialomița.

⁹⁵ Silvia Ciubotaru, *Obiceiuri nupțiale din Moldova*. Tipologie și corpus de texte, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 401.

⁹⁶ C. Ciuchindel, *Folclor vechi românesc*. Ediție îngrijită, prefată, note și bibliografie de ~, București, Editura Minerva, 1990, p. 155.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 156.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 165.

frumoașă,/ Bună de primblat prin casă/ Și un *tulpan* mândru cu flori/
[...]/ Hobot roșu de *adocat*⁹⁹. Un fragment de colocărie bucovineană prezintă și mai multe plocoane vestimentare: „O *tafta* frumoasă, lată,/ De la Scham cumpărată,/ Papucași cu flori,/ Să-ți fie de sărbători./ Un fes roșu cu canaf,/ Ca să aibi de pus pe cap,/ Mândru hobot de Tocat/ Să-ți fie de-nhobotat,/ Bucin de Toblin,/ Să-ți fie cheful deplin”¹⁰⁰. Mărfurile Damascului se alătură voalurilor și dantelelor Brabantului.

Răsplata pe care o așteaptă vornicul închinător la nuntă este, pe lângă colaci, o năframă sau o basma rituală: „Iar cât pentru osteneala mea/ Eu încă ceva aș vrè:/ O basmă frumoasă/ Toată de mătasă/ Cu flori de aur/ [...] / Și de n-a fi de mătasă,/ Fie și de pânz’ aleasă/ Și cu flori de ibrișin”¹⁰¹. Pe Valea Bistriței, mireasa poartă în partea de sus a fotei o *năframă* de schimb. Această piesă etnografică are o semnificație magică, este păstrată toată viața de cei doi soți, iar la moarte se pune în sicrie câte o jumătate din ea, pentru a se recunoaște pe lumea cealaltă¹⁰². Ea se deosebește de pânza funcțională confecționată de Batiste la Combrai, în secolul al XIII-lea, precedată de *sudarium* și de *mappa* din Antichitatea romană. Adesea năfrămile mirilor se aseamănă cu batista fină datând din secolul al XVI-lea, pe care voievodul și curtenii lui, doamna, boierii și jupânesele lor o vor purta în mâini vreme de două sute de ani și mai bine, până către sfârșitul veacului al XVIII-lea. Această piesă de port, numită în Moldova *șirincă*, era țesută cu fir de aur și împodobită cu horbotă¹⁰³. În acest răstimp, exista obiceiul schimbului de năframe între moldoveni și străini, care a dăinuit până în vremea lui Grigore Alexandru Ghica vodă, decapitat la 1777. La 1700, „aceste năframe simbolice nu vor lipsi nici ele din darurile pe care le face Antioh Cantemir membrilor soliei lui Raphael Leszczyński, sau doisprezece ani mai târziu, cutare alt domn, voievodului Mazoviei”¹⁰⁴. În tradiția omului din popor, această piesă s-a păstrat până astăzi în ritualurile erotice și maritale.

⁹⁹ Dr. Ion a lui G. Sbiera, *Colinde, cântece de stea și urări la nunți*. Din popor luate și poporului date de ~, Cernăuți, Tipografia arhiepiscopală, 1888, p. 92.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 90.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 109.

¹⁰² Florea Bobu Florescu, Paul Petrescu, Paul H. Stahl, *Arta populară de pe Valea Bistriței*, București, Editura Academiei Române, 1969, p. 146.

¹⁰³ Al. Alexianu, *op. cit.*, vol. I, p. 167.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 168.

Unele variante ale orației agrare a Plugușorului cuprind referiri la mândrele haine ale secolului al XVIII-lea. Într-o urătură notată la 1895 în Darabani – Dorohoi, personajul principal, plugarul emblematic, se plimbă prin casă, „Cu *zoboane* de mătăasă/ [...] / Cu *zobon di ibrișin*/ Și cu unul îmbăierat”¹⁰⁵. Prestigiul straielor boierești se potrivește bine eroului mitologic. Făcându-și planuri de viitor, soția jupânului gospodar își dorește haine noi: „– Omule, barbatul meu,/ Frumos grâu avem noi,/ De l-am puté vinde c-un preț,/ Să-mi ieu o fustă și-un fes/ Și-un ștergar frumos ales/ Preste tot cu *burunciuc*/ Să-mi fie de mers la târg!”¹⁰⁶ Într-un Plugușor din comuna Cioara-Doicești, județul Brăila, se mai păstrează amintirea *ișlicului*, căciula orientală de preț: „Gălbiorii ne curgea/ Dară dalba jupâneasă/ Cu ișlicu că-i aduna”¹⁰⁷.

Cântecele populare pomenesc și ele de o modă trecută, care conferea un anumit prestigiu celor care o respectau. Îndeosebi cântecele de haiducie, mai conservatoare în ce privește statutul voinicilor din păduri, păstrează amintirea unor veșminte vechi bărbătești. Într-o variantă din satul Crivești – Iași, haiducii umblă „Cu colțuni, cu iminii/ Și cu brâie naranzii”¹⁰⁸. La plecarea în haiducie, eroul unui cântec din Bordeasca Veche – Vrancea îi cere mamei să-i confecționeze straie potrivite: „Ia, maică, și ma gătești,/ Ia cotu și foarfeca/ Și-mi croiești-o *ipinzea*,/ Ipinzea și *malotea*,/ Sî întru-n codru cu ea,/ [...] / Sî-mi mai fași de-o *dulămiță*,/ Verdi ca frunza de viță/ Și să-mi mai fași d-un *comănac*,/ Verdi ca frunza de fag”¹⁰⁹. Astfel *ipingeaua*, manta boierească, *maloteaua*, haină îmblănită din postav *ghermesut*, *dulama* de ceremonie cu ceaprazuri și *comănacul*, boneta transilvană din pâslă, formează uniforma haiducească a ultimelor trei secole din mileniul trecut. *Maloteaua* este adesea dăruită de hoțul din codru iubitei lui. Materia primă nu mai este, de această dată, blana de hermină sau de samur, ci pieile de lup sau de urs. Fiarele codrului sunt

¹⁰⁵ Nic. Densușianu, *Vechi cântece și tradiții populare românești*. Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric” (1893-1897). Text ales și stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de I. Oprișan, București, Editura Minerva, 1975, p. 65.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 68.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 62.

¹⁰⁸ Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei, inf. Petru Asoltanei, 64 ani (1969).

¹⁰⁹ *Ibidem*, inf. Lazăr S. Fieraru, 79 ani (1976).

vânate de haiducul îndrăgostit. Un cântec din Clejani – Giurgiu prezintă astfel planul avut de protagonist: „Apoi dar-ar Dumnezeu să dea/ [...] / Să se-nalțe papura,/ Să-mpuieze lupoaica,/ Să-m’ iau un pui de la ea,/ Să fac mândrei *malotea*,/ Să intru-n codru cu ea”¹¹⁰. Într-o variantă bucureșteană, animalul vânat este ursoaica: „Să-nverzească papura/ Să-mpuieze ursoaca,/ Să trag eu cu flinta-n ea,/ Să fac mândrii *malotea*”¹¹¹. O versiune din Negrești – Argeș face o trimitere clară la straiul oriental din postav de atlas înflorat: „Să răsaie papura,/ Papura/ Și trestia,/ Să-ndesiască Crivina,/ Să-mpuieze ursoaica:/ Să dau/ Eu/ Cu pușca/ -N ea,/ Să iau pielea/ După ea/ Să fac mândrei *malotea*/ Cu florile cât palma”¹¹².

În cântecele de dragoste, veșmintele de preț pun în valoare frumusețea iubitului: „Vezi bădița cum să poartă,/ *Anteriu* cu vrâsta lată,/ Și cu pălăria naltă,/ Cordicuța ghivizie/ Legată la pălărie”¹¹³. La data când a fost cules acest text, în 1888, *anteriul*, haină boierească lungă până la glezne, nu se mai purta de mult, dar prestigiul său de strai elegant supraviețuise. Darurile oferite de îndrăgostit alesei sale sunt uneori de categoria vestimentației din secolul legilor somptuare: „Hai, Marie-n deal la vie,/ Să-ți fac rochie de *cutnie*,/ Și scurteică vișinie/ Să-mi fii dragă numai mie./ Hai, Marie-n deal la coasă,/ Să-ți fac rochie de *matasă*”¹¹⁴; „Haide, leicuță-n deal la coasă,/ Să-ți fac rochie de *mătasă*/ Și *salba de mahmudele*/ Și *paftale de rubiele*/ Și cinci șiruri de mărege,/ Ca să te gătesc cu ele”¹¹⁵. Scumpetea acestor haine, de care se plânge tânărul petrecăreț dintr-un cântec vâlcean, pare un ecou al timpului când nesăbuița și mania cheltuitoare a boierimii românești nu mai avea limite, antrenând în vârtejul ruinei multe familii: „Cea cu *rochia vișinie*/ Mi-a mâncat mai mult de-o mie,/ Cea cu *rochia a brodată*/ Mi-a mâncat averea toată:/ Cea cu *rochia a bordună*/ Mi-a mâncat pâinea pe-o lună,/ Cea cu *rochia persăcie*/ Mi-a mâncat struguri din vie”¹¹⁶.

¹¹⁰ Sabina Ispas și Doina Truță, *Lirica de dragoste*. Index motivic și tipologic, vol. III (I-R), București, Editura Academiei Române, 1988, p. 55.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*, p. 55-56.

¹¹³ Elena D. O. Sevastos, *Literatură populară*, I. *Cântece moldovenești. Nunta la români*. Ediție îngrijită și prefată de Ioan Ilișiu, București, Editura Minerva, 1990, p. 75.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 63.

¹¹⁵ Sabina Ispas și Doina Truță, *op. cit.*, vol. I (A-C), 1985, p. 348.

¹¹⁶ *Ibidem*, vol. II (D-H), 1986, p. 538.

Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea se simt semnele schimbării vestimentației. Prezența turcilor în Principate a întârziat o vreme această primenire. Dar la 1806, într-un singur an, la Iași și la București prefacerea modei a fost pe cât de grabnică, pe atât de completă, „jupânele moldovence și muntence adoptară costumul apusean. De pretutindeni sosiră în cele două capitale negustori de mode, croitorese, croitori, și magazinele din Viena și Paris se goliră de toate vechiturile lor, care pârură foarte noi la Iași și care fură foarte scump plătite”¹¹⁷.

O scurtă vreme s-au mai păstrat șaluri de cașmir, cingători, paftale și încălțări constantinopolitane. Foile de zestre continuă să mai înscrie în paginile lor haine de atlas înflorit, binișuri împlănite cu hermină și sângeap, giubele ornate cu samur, rochii de *agabaniu*¹¹⁸ sau de *altânluc*¹¹⁹. Lăzile, sipetele și săcriașele vor mai conține o vreme asemenea straie, până când vor fi transformate după noua modă sau vor fi dăruite slugilor, vizitiilor, lăutarilor și țăranilor de pe moșie, „urmând să mai trăiască acum la sate, a doua lor existență, în garderoba și folclorul poporului”¹²⁰. Ridiculate în piesele lui Vasile Alecsandri, acele veșminte ale răsfățatului oriental vor păstra, totuși, mult timp încă, o aură mirifică, desprinsă parcă din *O mie și una de nopți*.

¹¹⁷ Al. Alexianu, *op. cit.*, vol. II, p. 219.

¹¹⁸ Stofă de preț orientală, țesută cu argint.

¹¹⁹ Materie cu țesătură fină de fir.

¹²⁰ Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 230.